

TÓTH PÁL PÉTER

Kreativitás és stressz a kisebbségben élő magyarság körében*

Selye János közismert meghatározása szerint a stressz „az étellel járó elhasználódási folyamatok egysége”, amely nem feltétlenül beteges elváltozás, mert a test normális körülmények között is állandóan kopik és bizonyos tekintetben „a stressznek határozott gyógyhatása is van.”¹

Selye szerint a stressz által kiváltott változások közül az egyik egyértelműen károsodást okoz, a másik pedig a szervezet stressz elleni védekezése. E két nagy csoportot, azaz a változások egészét generális adaptációs szindrómának nevezte, mely három szakaszon át 1) az alarm-reakción; 2) a rezisztencián, és 3) a kimerülés állapotán keresztül bontakozik ki. A stressz ellenében az emberi szervezet épségét és működését különböző rendszerek igyekeznek egyensúlyban tartani. Ezt az állapotot homeosztázisnak nevezte el. Megítélésünk szerint a stressz, azaz a legkülönbözőbb fizikai és pszichikai terhelő hatások anélkül, hogy a társadalmat az élő szervezettel azonosítanánk, s hogy a társadalom működését, „életjelenségeit” az élő szervezetben bekövetkezett folyamatokhoz hasonlóan értelmeznénk - éppen így befolyásolják s meghatározzák a mikro- és makroközösségben az emberek életét, mint a sejt, a szervezet és az egyén esetében. Éppen ezért analóg módon Selye Jánosnak az egyén élettani folyamataira vonatkozó stressz-elmélete a társadalmi élet területére is alkalmazható.

A dolgozatban elsősorban annak vizsgálatára teszünk kísérletet, hogy mentesülhet-e a stressz hatásától egy olyan kisebbségben élő, különböző nemű, korú, műveltségű, vegyes összetételű közösség, mint amilyen például a -több mint hetven éven át, egymástól eltérő múlttal és jelenel rendelkező országokban élő - magyar kisebbség? A kérdés megválaszolását nehezíti, hogy azokban az országokban, ahol a magyarok nagyszámú kisebbséget alkotnak, a kisebbséggel kapcsolatban hivatalosan közzétett adatok pontatlanok, nehezen hozzáférhetőek, illetve, hogy a többségnek, a többséget képviselő hivatalos politikának nem érdeke a valóságos helyzet feltárása, és így összehasonlító empirikus kutatást sem lehet ezekben az országokban végezni.

Helyzetünket tovább nehezíti, hogy a kreativitás és a stressz kapcsolatát eddig a kisebbség, így a kisebbségben élő magyarság körében sem vizsgálták. Ennek következtében a rendelkezésre álló tanulmányok felhasználásával, illetve a közzétett adatok másodelemzésével jelenleg csak egy olyan kutatási hipotézis megfogalmazására tehető kísérlet, amely csupán a Magyarországgal szomszédos országok kisebbségben élő magyar lakosságára vonatkozhat. Mielőtt azonban erre rátérnénk, a kisebbséggé válás folyamatával kell röviden foglalkoznunk.

E sok szálú és bonyolult kérdéskomplexumból itt azonban csak a nemzeti kisebbségek kialakulásával kapcsolatos kérdéseket vizsgáljuk. Mindenekelőtt szeretnénk leszögezni, hogy bármennyire is természetesnek tűnik a kisebbségek léte, a helyzetükből fakadó nyílt vagy lappangó fenyegetettségük következtében a kisebbségi élet egyetlen formáját sem tekinthetjük az adott népesség természetes állapotának. E természetellenes állapot szükségszerű következménye, hogy a többség éppen úgy, mint a kisebbség, ennek feloldására, felszámolására törekszik. Az ellentét megszüntetésének számos módja lehetséges, amelyek végső soron két alapformára vezethetők vissza. A megoldást teoretikusan a többség a kisebbség asszimilálásában, a kisebbség pedig magától értetődően, a legtermészetesebb módon - saját függetlenségének biztosításában látja. S hogy e két stratégia között milyen átmenetek lehetségesek, s hogy azokat milyen eredményességgel lehet érvényesíteni, az a külső és a belső erőviszonyok, érdekek bonyolult szövevényének függvénye.

A nemzeti kisebbségi lét alapmeghatározottsága szoros összefüggésben van a kisebbséggé válás genezisével. Annak alapján, hogy a nemzeti kisebbségek hogyan, milyen módon jöttek létre, három alaptípust:

1) a szerves fejlődés, 2) a nem szerves fejlődés következtében létrejött, valamint 3) a diaszpórából szerveződő nemzeti kisebbségek típusát különböztethetjük meg. Az egyes típusokon belül természetesen több altípus is található, melyekkel most nem kívánunk foglalkozni.

A kisebbséggé válás szerves útjáról, azaz a nemzeti kisebbségek kialakulásának első típusáról akkor beszélhetünk, ha az a nemzeti államok kialakulásának történelmi folyamatához kapcsolódik. Ez játszódott le Anglia, Franciaország, Hollandia, Németország, Olaszország stb. kialakulásakor az ott élő kisebbségek, például a baszkok, a bretonok, a gallegók, a flamandok, a friuliak, a frízek, a katalánok, a szorbok és a többi népcsoport esetében. S természetesen 1918-at megelőzően ugyanez történt a történelmi Magyarország területén élő nemzeti kisebbségek esetében is. A kisebbséggé válás nem szerves útjának pedig azt nevezzük, amikor egy nép vagy annak bizonyos része politikai döntés vagy hódítás következtében egy másik, sajátjától idegen államkeretbe kerül. Azaz, amikor egy népesség saját országa vagy országrésze megszállását, bekebelezését követően válik kisebbséggé. Az agresszió eredményét pedig hatalmi-politikai döntés (egyezmény, békeszerződés, kényszerű egyesítés stb.) legitimálja.

A történelem sajnos a nem szerves úton történt kisebbséggé válás számos példáját „produkálta”, melynek két altípusa jól elkülöníthető egymástól. Az egyik altípushoz azokat a kisebbségbe került népeket soroljuk, amelyeket egy másik ország annektált, és az új államkeretben valamilyen látszólagos önállóságot kaptak. Ilyen például a tibetiek helyzete Kínában, vagy a litvánok, a lettek, az észtek stb. a Szovjetunióban. A kisebbséggé válás nem szerves útjának másik altípusa esetében pedig csak az adott népesség egy része kerül erőszak útján egy másik államkeretbe. Erre az altípusra is számos példát lehet hozni. Talán elégséges, ha a dél-tiroli németek, a Szovjetunióban élő románok, vagy a környező országokban élő magyarok példáját említjük csak meg.

A kisebbséggé válás szerves és nem szerves útja alapvetően különbözik egymástól, mert amíg az első a társadalomfejlődés természetes eredményeként, addig a második az adott népesség leigázása, erőszakos alávetettsége következtében jön létre. S ez egyben azt is jelenti, hogy amíg az első típus kialakulása - a nemzeti államok létrejöttével összefüggésben - hosszú időt vesz igénybe, addig a kisebbséggé válás nem szerves útja rendkívül rövid idő alatt, erőszak alkalmazásával következik be. Az erőszak ténye nem módosul azzal, hogy a győztes vagy a győztesek által diktált szerződések törvényesnek tekintik a terület elfoglalását, megszállását, az ott élők meghódítását, leigázását. Az adott terület elfoglalása, az ott élők kisebbségi sorba süllyesztése óta eltelt idő is mellékes, mert a többség-kisebbség illetve a kisebbség-többség kapcsolatában a kisebbséggé válás genezise sajátos jellegzetességeit az alávetettség időtartamától függetlenül megőrzi, melynek lényegét talán a hódító-leigázott viszony fejezi ki a legegyszerűbben. A kisebbséggé válás szerves és nem szerves útjának mindenesetre van egy közös sajátossága: az adott népesség mindkét esetben saját szülőföldjén kerül kisebbségi helyzetbe. Érdemes még megjegyezni, hogy amíg a kisebbséggé válás nem szerves útja esetében a kisebbségbe került csoportnak minden esetben van anyanemzete (kivéve azt a helyzetet, amikor egy ország egy másik országot annektál), addig a szerves fejlődés esetében nem kizárt, de nem is szükségszerű, hogy a kisebbségnek anyanemzete legyen.

A diaszpórából szerveződő, vagy diaszpórában élő nemzeti kisebbségeknél meghatározó, hogy a külső vándorlást (migrációt) mi motiválta, pontosabban mi határozta meg. Ezen az alapon további alcsoportok különböztethetők meg.

Vizsgálatunkkal összefüggésben a stresszt - a kisebbség-többség, többség-kisebbség kapcsolatában - a kisebbségi étellel járó asszimilációs folyamatok egységének tekintjük. A stressz ellenreakciója a kisebbségből olyan képességet vált ki, amely a létért, a kisebbség méltóságának elismertetéséért, megőrzéséért, továbbfejlesztéséért folyó küzdelemben a kisebbségben élők folyamatos alkalmazkodását, valamint a természetes és a politikai-erőszakos asszimiláció elleni védekezését biztosítja. (Ez egyben azt is jelenti, hogy a stressz mellett a társadalom működésével együtt járó anómiát és deviáns jelenségeket a társadalom természetes állapotának tekintjük.) Kreativitáson pedig a kisebbség etnikai, történelmi-kulturális, nyelvi, közösségi stb. sajátosságai megőrzésének, kibontakoztatásának, továbbfejlesztésének képességét értjük. A fenti fogalmi megközelítés természetesen csak formálisan felel meg Selye János meghatározásának, azonban a kisebbségi helyzettel összefüggésben az eddig használt adaptáció vagy akkulturáció fogalmakkal együtt a stressz és a kreativitás fogalmát is használni kell. A kisebbség adott helyzetét ugyanis több körülmény determinálja; a jogi, a kulturális, a politikai, a gazdasági stb. állapotokon kívül szociálpszichológiai, valamint lélektani is. E szélesebb fogalmi hálóval pedig pontosabb és alaposabb képet kapunk a kisebbség állapotáról és az adott társadalomban elfoglalt helyéről, szerepéről.

A stressz tehát, mint az asszimilációs folyamatok egysége együtt jár, együtt létezik a kisebbségi léttel, attól el nem választható. Ezzel szemben a különböző elemzésekben, elsősorban a kisebbségi politika „eredményeit” méltató írásokban, valamint az egyes országok kisebbségellenes politikai gyakorlatát elkendőző jelentésekben az idegen, tehát a hódító mintáinak átvétele, a többség nyelvének, írásmódjának, kultúrájának, szokásainak stb. elsajátíttatása; azaz a kisebbség teljes kiszolgáltatottsága, magárahagyatottsága egyértelműen a kisebbségi lét „pozitív”, kívánatos kiteljesedéseként jelenik meg. Valójában viszont, mivel az asszimiláció végső soron a kisebbség értékeinek feladását, sajátos másságának megszüntetését és egy más, a többség értékeinek elfogadását jelenti, így annak sem szerves, sem pedig szervesen, tehát politikai-erőszakos formáját nem lehet a kisebbséghez tartozók számára normális folyamatnak elfogadni.

Természetesen, ha a kisebbségben élőknek lehetőségük van önazonosságuk megőrzésére, identitásuk kiteljesítésére, ha nem kell félniük, ha nem tekintik őket saját szülőföldjükön idegeneknek, netalán ellenségnek; tehát, ha az együttélés természetes, ha az a kisebbség életében nem okoz károsodást, ha nem hoz létre és erősít meg negatív folyamatokat, akkor az valóban a kisebbség gazdagabb, teljesebb életét biztosítja. Azaz a kisebbség azáltal, hogy egy másik, a többségi nép kultúrájával, szokásaival, történelmével stb. közvetlen, mindennapos kapcsolatban van, gazdagabb, teljesebb életet élhet. (A kisebbség életének fentiekben megfogalmazott gazdagodása, kiteljesedése azonban jelenleg még csak a remélt, az áhított jövő idilli képe, és nem napjaink valósága.)

Az eddigiekből is következik, hogy Ausztriában, a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaságban, a Szovjetunióban, Romániában és Jugoszláviában élő magyarság esetében is a kreativitást, a stresszt s ezek összefüggését döntően az határozza meg, hogy 1918 után a magyarság hogyan került, illetve majd a második világháborút követően hogyan maradt kisebbségi helyzetben.² Az Osztrák-Magyar Monarchia összeomlását követően az akkor szerveződő államalakulatok, mint az közismert, az antant hatalmak támogatásával olyan területeket is megszálltak és elfoglaltak, ahol már nemcsak saját etnikumukhoz tartozó, hanem csak magyarok, illetve döntően vagy jelentős százalékban magyarok éltek.³ Az ekkor és ilyen módon birtokba vett területek egy részét a győztes hatalmak világháborút lezáró békéje - saját elveikkel ellentétben - Magyarországtól elcsatolta, és ezt jogos cselekedetnek vélte, és így ezen területek az ott élőkkel együtt a megszállók birtokában maradtak.⁴

A kisebbségben élő magyarok tehát nem a korábbi állapot, helyzet szerves fejlődése eredményeként, hanem politikai-hatalmi döntés következtében lettek egy másik, újonnan

létrehozott ország állampolgáraivá, ugyanakkor „kisebbségévé”. Ennek megfelelően a kisebbségben élő magyarság fogalma nem fejezi ki kisebbséggé válásuk folyamatát és így az akkori és a jelenlegi állapotukat sem. Ezért pontosabb, ha a magyar nemzet idegen államokhoz került részének nevezzük őket.⁵

Mint a kisebbséggé válás folyamata általában, így a magyarok esetében is meghatározta, és mind a mai napig meg is határozza a többségi népnek a magyarokhoz, és fordítva, a magyaroknak a többségi néphez való viszonyát. Ennek tartalmát pedig nem a sajátosság méltóságára, a kölcsönös gazdagodásra figyelő nemzetiségi politika, hanem a homogén nemzeti állam megteremtéséért folytatott harc határozza meg. Ennek a célkitűzésnek alárendelve a többség érdekeit kifejező hivatalos politika -a történelmet is meghamisítva - különböző intézkedésekkel folyamatosan korlátozta és korlátozza a hozzájuk csatolt területeken élő magyarság életlehetőségeit, gátolja a magyar nemzeti tudat, kultúra és hagyományok ápolását, megőrzését, az anyanyelv használatát stb.⁶ A nemzeti kisebbségek beolvasztására irányuló törekvések megvalósításának legfőbb akadályát pedig a számarányában ma is jelentős magyar lakosságban látják. Ennek szükségszerű következménye lett a környező országok elmúlt hét évtizedes kisebbségellenes politikája, amelynek következtében Magyarország szomszédai a társadalmi berendezkedéstől függetlenül az odaítélt területek etnikai összetételének megváltoztatását, az ott élő magyarok erőszakos asszimilálását tűzték ki célul. A kisebbségbe került magyarság életében ez az asszimilációs kísérlet a normálistól messze eltérő stressz-helyzetet teremt. Esetükben s az ehhez hasonló esetekben ugyanis egyoldalú és/vagy aszimmetrikus asszimilációs folyamattal állunk szemben, amelyben elsősorban a lét megőrzéséért, a politikai-erőszakos asszimiláció legdurvább törekvéseinek elhárításáért folyik a küzdelem. Magyarország szomszédainak egyoldalú és/vagy aszimmetrikus asszimilációs gyakorlata között azonban a helyzet mássága, az egyes országokban a negyvenes évek végén kiépült úgynevezett szocialista társadalmi viszonyok eltérő hatása stb. következtében nemcsak lényeges különbségek voltak s vannak jelenleg is, hanem ezen belül országonként jól elkülöníthető periódusokat lehet megkülönböztetni. Mindebből egyértelműen kitetszik, hogy a környező országokban élő magyarság (és a hozzájuk hasonló helyzetben lévő kisebbségek) esetében deformált asszimilációs folyamattal állunk szemben. Az ilyen esetekben pedig nem csupán a kisebbségi léttel együtt járó asszimilációs folyamat egységeként értelmezett stresszel, hanem annak egy változatával találkozunk, melyet „A” típusú stressznek nevezünk. Így „A” típusú stresszt a nem szerves úton létrejött nemzeti kisebbségek körében lezajló, a többség által kikényszerített asszimilációs folyamatok egységének tekintjük. A kisebbség „A” típusú stresszt ellensúlyozó kreativitása, amely az adott népesség etnikai sajátosságainak megőrzését, valamint a többség által kikényszerített erőszakos asszimiláció elleni védekezést biztosítja, komoly nehézségbe ütközik. Ez egyben a kisebbség természetes asszimilációhoz, valamint szükségszerűen a sajátosság méltóságát tagadó kisebbségellenes politikához való folyamatos alkalmazkodást is magába foglalja.

Az elmúlt hét évtized történelme arról tanúskodik, hogy az egyes országokban a magyar kisebbség felszámolása érdekében az egymást váltó s egymással is szembefeszülő hatalom eddig a rendelkezésre álló eszközök alkalmazásában különösebb önmérsékletet nemigen mutatott.⁷ Az Ausztriában, a Cseh és Szlovák Szövetségi Köztársaságban, a Szovjetunióban, Romániában és Jugoszláviában élő magyarok helyzetét sajátosan befolyásolta és még ma is befolyásolja, hogy nemcsak egy idegen hatalmi struktúrához kellett, kell folyamatosan igazodniuk, hanem egy sajátjuktól alapvetően különböző többségi nemzet nyelvéhez, kultúrájához, szokásaihoz, hagyományaihoz stb. is. Mindezek mellett meg kellett élniük a többségi állapotból a kisebbségbe kerülés bonyolult mechanizmusát. Emellett az utódoknak anélkül, hogy - már csak koruknál fogva is -bármilyen közük is lett volna a korábbi történelmi

katakлизмákhoz nap mint nap, folyamatosan szembesülniük kell azzal az előítélettel, amelyet a korábban kisebbségben élők az egykori többségben élőkkel szemben tápláltak, táplálnak.

A magyar nemzeti kisebbség életében fontos cezúra 1944-1945, illetve - Ausztria kivételével - az az időpont, amikor az egyes országokban a szovjet típusú bolsevik hatalomátvétel bekövetkezett. A bolsevik típusú államhatalom kiépülése idején az osztálynyomás, a társadalmi kiszolgáltatottság felszámolásának jelszavai hangoztatásával együtt a kisebbségi alávetettség és megnyomorítás megszüntetését is ígérte. Azt a látszatot keltette (és ehhez e rendszerek összeomlásáig ragaszkodott is), hogy a proletár internacionalizmus, a marxista ideológia és a rájuk épülő politikai gyakorlat tagad s elutasít mindenféle diszkriminációt. Számos összefüggésben fogalmazta meg azt is, hogy ez a politika nemcsak a nemzeti kisebbségek megmaradását, hanem saját értékeik sokoldalú kibontakoztatását is garantálja. Mindezzel összefüggésben a hivatalos megfogalmazás szerint mi sem volt természetesebb, mint az, hogy a nemzeti kisebbségek az élet minden területén széles körű jogokkal rendelkeznek. A tények ezzel szemben azt mutatják, hogy ezekben az országokban a kinyilvánított elvekkel ellentétben, korábban soha sem látott lehetőség nyílt a nemzeti kisebbségek felszámolására.

Megállapítható az is, hogy ha a politika érdeke azt kívánta, akkor - ideiglenesen - a hivatalos célokkal ellentétes folyamatok is lejátszódtak, ezeket a lefojtás módszerének is nevezhetjük. Kétségtelen, hogy bizonyos időszakokban a kisebbségek, így a magyarok is „lélegzethez” juthattak. Ez nem azt jelentette, hogy a kisebbséget addig sújtó intézkedéseket hatályon kívül helyezték volna, és egy korábbi, kedvezőbb helyzetet állítottak vissza. A „megtorpanást” kiváltó okok megszűnésével ugyanis a kisebbségellenes politika folytatódott, újabb megszorítások következtek.

Ehhez többek között hozzájárult, hogy 1) a második világháború győztes nagyhatalmai - a két világháború közötti időszak tapasztalatai ellenére - kizárólag az egyes országok belügyévé tették (degradálták) a nemzeti kisebbségek ügyét. Ezzel még azt a minimális nemzetközi jogi védelmet is megszüntették, amely korábban a Népszövetség keretében valamilyen formában azért biztosítva volt.

2) A bolsevik elvek alapján működő állam, éppen az állam működését meghatározó homogenizáló ideológia következtében, a mássággal szemben intoleráns, így az államszocialista berendezkedésű országok eleve kisebbségellenesek. A föld, a kereskedelem és az ipar államosítása - a többséggel együtt - anyagi függetlenségétől fosztotta meg a kisebbséget, a klerikalizmus elleni harc pedig a „népi demokrácia” ellenségévé degradálta a hívó katolikus és református magyarokat, az ipartelepítéssel és a városfejlesztéssel pedig durván átalakították a magyar lakta területek etnikai összetételét. Megállapítható tehát, hogy a különböző egyesületeitől, intézményeitől, kisközösségeitől, autonómiájától megfosztott kisebbségek védtelenségét az emberi jogokat semmibe vevő totális államhatalom a lehető legteljesebb mértékben kihasználta.⁸

3) Az államszocialista berendezkedésű országokban a központi hatalom mindazokkal az eszközökkel rendelkezett, amelyekkel a párt által meghatározott politikát a gyakorlatban - legalábbis a kisebbségek vonatkozásában - végre lehetett hajtani.

4) Magyarországon szintén bolsevik típusú államhatalom épült ki. Ennek következtében hosszú időn keresztül a hivatalos politika lényegében nemcsak hogy nem támogatta a környező országokban élő magyarokat, hanem - tudatosan és tudattalanul - az itt is uralkodó rendszer alaptermészetének megfelelően, például azzal, hogy a kisebbségben élőket magukra hagyta, hogy a környező országokban élő magyarokkal való foglalkozást tiltotta, még hozzá is járult a kisebbségi sorba került magyarok életének további ellehetetlenüléséhez.⁹ (1956 után pedig a magyar politikai vezetés mozgásterét az is szűkítette, hogy 1956. november 4-én a jugoszláv vezetés Nagy Imrét és munkatársait Jugoszlávia budapesti követségére hívta,

illetve, hogy ezt követően a román vezetés nyújtott hasonló „baráti” segítséget a Kádár-kormányoknak.)

5) A kisebbségekkel kapcsolatos hivatalos csehszlovák, jugoszláv, magyar, román politikai magatartás értelmezésekor nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a közvetlen és közvetett hatást sem, melyet a szovjet politikai gyakorlat a szocialista tábor egyneműsége érdekében e tábor országaitól elvárt.

Az előbbi öt pontból egyértelműen következik, hogy a kisebbségben élő magyarság létét veszélyeztető nemzetiségpolitikai gyakorlat a kisebbségi lét jogi, politikai, vallási, gazdasági, kulturális-tudományos stb., tehát *valamennyi* szférájában kimutatható. Világosan tetten érhető a történelemhamisításban, a magyar nemzeti tudat ápolásának akadályozásában, gazdasági tevékenységük leépítésében, az anyanyelvi oktatás fokozatos szűkítésében, anyanyelvük használatának, vallásuk gyakorlásának korlátozásában, intézményeik megszüntetésében vagy leépítésében, az anyaországgal való kapcsolataik korlátozásában stb.

A kisebbségben élő magyaroknak a többségtől eltérő helyzetét és ezt a helyzetet fenntartó politikai gyakorlatot alapvetően kisebbséggé válásuk genezise határozza meg, a körükben lejátszódó asszimilációt pedig, mint már korábban, „A” típusú stressznek nevezzük. Az „A” típusú stressz természetének megfelelően a többség a magyar nemzeti kisebbséget (és minden hasonló helyzetben lévő kisebbséget) nem saját kisebbségnek, hanem idegen testnek, az adott ország létre, jelenlegi határainak fenntartására veszélyesnek tartja, és így a kisebbséggel kapcsolatos feladatok nemcsak társadalmi, jogi, kulturális, politikai stb., hanem belbiztonsági kérdésként is megjelennek, s ennek megfelelően foglalkoznak is velük. Ezt intézményrendszerük megszüntetésétől, leépítésétől kezdve, önszerveződésük megakadályozásán át a kisebbség életének valamennyi szférájában ki lehet mutatni. Ezt mindenki tudja, de a kisebbségben élőket a többség gyakorlata által jól megalapozott beidegződések, félelmek megakadályozzák a valóságos állapot feltárásában, tudatosításában. (Az igazság kedvéért azt is hozzá kell tenni, hogy az elmúlt évekig erre lehetőségük sem volt, és saját helyzetük objektív feltárása jelenleg is számos, ma még áthághatatlan akadályba ütközik.) Ez az állapot csak a „csonka valóság” feltárását teszi lehetővé, és a kimondható és megnevezhető dolgok mögött marad az, ami a „táj és lélek”, vagy másként megfogalmazva a kisebbségben élő magyarság szempontjából fontos.¹⁰

Összegzésként megállapítható, hogy az „A” típusú stressznek megfelelő deformált asszimilációs folyamat a kisebbségben élő magyarság körében jelentős mértékben előrehaladt. A többség ugyanis a kisebbségbe süllyesztett magyarságtól mindenekelőtt azt várja el, hogy szakítsa el, tagadja meg azokat a szálakat, kötődéseket, amelyek anyanemzetéhez fűzik, és ez azt jelenti, hogy mindannak megtagadását kívánják és követelik, ami magyarságuk, önazonosságuk megőrzésével kapcsolatos. Hogy mindez mit váltott, vált ki például a Szerb Köztársaságban kisebbségben élő magyarokból, annak jellemzésére Hódi Sándor tanulmányának kulcsszavait idézzük: gyökérteletlenséget, apadó életösztönt, széthullást, hamis azonosság vállalását, állandó fenyegetettséget, a létezés mímelését, tétlen várakozást, kiszolgáltatottságot, alávetettséget, elszegényedést, lezülést, félelmet, rettegést, a közösségi kohézió megbomlását, szétesését, identitásválságot, szellemi-lelki tartásnélküliséget, szorongást, otthontalanságot, menekülést, elbizonytalanodást, az etnikai öntudat hiányát, büntudatot, infantilizálódást, lemorzsolódást, szétszóródást, gyanakvást, reménytelenséget, közönyt, távlattalanságot, szellemi tehetetlenséget, megalázkodást, képmutatást.¹¹

S hogy a nem tipikus stressz mit jelent, hogy ez a fogalom mennyire jellemzi a kisebbségben élő magyarok helyzetét, azt szintén a Szerb Köztársaságban élő magyarok körében lejátszódó demográfiai folyamatok néhány adatával szeretnénk alátámasztani. A Vajdaságban ugyanis, ahol a Szerb Köztársaságban élő magyarok döntő többsége található, amíg 1950-ben 9500, addig 1960-ban 7091, 1970-ben 4915 és 1989-ben pedig már csak 3815 magyar gyermek született. S amíg a születések száma csökken, addig a halálozásoké

növekszik. 1960-ban ugyanis 4897-en, 1970-ben 5509-en, 1980-ban 6225-en, 1988-ban pedig 6193-an haltak meg. A különböző, egymást erősítő folyamatok pedig a népesség számának alakulásában a következő változásokat hozták létre: Az 1948-as statisztikai adatok szerint a vajdasági magyarok száma 428 750 fő volt, amely 1971-re 423 866 főre, 1981-re pedig 385 356 főre csökkent. Napjainkban kb. 350 ezer főre becsülik lélekszámukat. Azaz az elmúlt negyven évben a magyarok száma a Szerb Köztársaságban közel 80 000 fővel csökkent.¹²

* Az 1990. november 24-én Adán (Jugoszlávia) rendezett 1. Symposium Universalis: Creativity, Stress and Health című konferencián elhangzott előadás kibővített változata.

Jegyzetek

- 1 Selye János: *Életünk és a stress*. Bp. 1965. 21.
- 2 Zsuzsa, L. Nagy: *Peacemaking in after World War I: The Western Democracies and the Hungarian Question*, 33-43, illetve Benett Kovrig: *Peacemaking in after World War II: The End of the Myth of National Self-Determination*. 69-88. Lásd : *Hungarians: divided nation*. Szerk.: Stephen Borsody. New Haven, 1988.
- 3 Lásd: *Magyarország története*. 8. kötet. Budapest, 1976. 349-387.
- 4 Popély Gyula: *A felvidéki sorsforduló*. Regio 1990/2. 90-99., illetve lásd részletesebben Popély Gyula: *Népfogyatkozás. A csehszlovákiai magyarság a népszámlálások tükrében 1918-1945*. Széphalom Könyvműhely - Regio, 1991. 195.
- 5 Kivételt ebben a vonatkozásban Csehszlovákia jelent, hiszen 1990-ben Havel elnök, majd őt követően mások is mint a magyar nemzet Csehszlovákiához került részéről beszéltek az ott élő magyarokról.
- 6 Lásd *Hetven év - A romániai magyarság története*. Budapest, Magyarágkutató Intézet. 160., illetve Janics Kálmán: *A hontalanság évei*. Bem, 1989. 322.
- 7 Boldizsár Iván: *Megbűnhődte már e nép...* Budapest, 1946. 63-61., 62-76.
- 8 Tóth Pál Péter: *Esélyeink*. Tekintet, 1989/8. sz. 76-84.
- 9 Tóth Pál Péter: *Magyarok kisebbségben*. INFO - Társadalomtudomány, 1989/10. sz. 25.
- 10 Hódi Sándor: *Táj és lélek*. Új Symposium 1989/9. 3.
- 11 Hódi Sándor i. m.
- 12 Mirmics Károly: *Az asszimiláció hatása a természetes népmozgalomra*. (Kézirat, megjelenik a Regio 1991/3-as számában)

PÉTER PÁL TÓTH

CREATIVITY AND STRESS AMONG HUNGARIANS LIVING AS NATIONAL MINORITIES

In his study, the author examines whether János Selye's stress theory can be applied to the interpretation of social processes with especial view to the living conditions and activity of ethnic groups living as national minorities. In this context, the study aims, above all, to examine the question of whether a community of individuals, males and females of various ages and educational levels living in national minority status. such as Hungarian minorities who have been living for seventy years in countries of a different historical past an present (Austria, Czech and Slovak Republic, Romania. Soviet Union and Yugoslavia), may be relieved from the effects of stress.